

(in)formatie

Autisme, een verstandelijke beperking en sociale veiligheid

Omgaan met weerbaarheid en grensoverschrijdend gedrag



ieder(IN)

Netwerk voor mensen
met een beperking
of chronische ziekte

Inhoud

Inleiding	3
1. Grenzen, weerbaarheid en voorlichting	5
2. Grensoverschrijdend gedrag, wat is dat?	11
3. Mensen met autisme en een verstandelijke beperking	13
4. Grensoverschrijdend gedrag signaleren en aanpakken	22
5. Ouders, vertegenwoordigers en de zorgorganisatie	28
Bijlage 1 – Voorbeelden van voorlichtingsmateriaal	32
Bijlage 2 – Signalenkaart	34

Inleiding

Dit is een brochure over sociale veiligheid en mensen met autisme en een verstandelijke beperking. Bedoeld voor u als ouder of vertegenwoordiger. In deze brochure vindt u voorbeelden en tips over weerbaarheid, grenzen stellen en het voorkomen van grensoverschrijdend gedrag.

Sociale veiligheid gaat over je veilig voelen en veilig zijn met en bij andere mensen. Om je veilig te voelen en om veilig te zijn, moet je weten wat kan en niet kan in de verschillende relaties die je met anderen hebt. Ook mensen met autisme en een verstandelijke beperking hebben behoefte aan relaties met anderen, aan vriendschap en intimiteit. Het is belangrijk dat daar aandacht voor is en dat zij daarover goede en voor hen begrijpelijke voorlichting krijgen.

Kinderen en volwassenen met verstandelijke beperkingen zijn veelal afhankelijk van ondersteuning door anderen. Dat maakt hen extra kwetsbaar. Als ouder, familie, vertegenwoordiger heeft u een belangrijke rol bij het herkennen en voorkomen van onveilige situaties. U kent uw kind of familielid immers het beste. U kunt alert zijn op signalen van grensoverschrijdend gedrag. Over deze signalen kunt u leren (durven) praten, want veranderingen in gedrag kunnen wijzen op een onveilige situatie.

Het kan heel lastig en vooral ook emotioneel moeilijk zijn om signalen van onveiligheid op te merken. En om te weten wat je met die signalen kunt doen. Deze brochure biedt u daarbij een helpende hand.

Leeswijzer

U kunt in deze brochure lezen over het herkennen en voorkómen van onveilige situaties bij en van uw kind of familielid met autisme en een verstandelijke beperking. De brochure is zo opgebouwd dat u de onderdelen ook los van elkaar kunt bekijken.

- 1. Grenzen, weerbaarheid en voorlichting**
- 2. Grensoverschrijdend gedrag, wat is dat?**
- 3. Mensen met autisme en een verstandelijke beperking**
- 4. Grensoverschrijdend gedrag signaleren en aanpakken**
- 5. Ouders, vertegenwoordigers en de zorgorganisatie**

NB: Overal waar in deze tekst de mannelijke vorm is gebruikt, wordt ook de vrouwelijke vorm bedoeld.



1. Grenzen, weerbaarheid en voorlichting

In contact met anderen zijn er bepaalde gedragscodes over hoe je met elkaar omgaat. Zo kruip je niet zomaar bij iedereen op schoot. Ook zit je niet aan je geslachtsdeel te friemelen in gezelschap of raak je de borsten van een ander niet zomaar aan. Je vertelt niet over heel persoonlijke dingen aan mensen die je eigenlijk niet kent. Als iemand je pijn doet of rot tegen je is, kan je daar iets van zeggen. Bij verschillende relaties horen verschillende vormen van omgang. Iedere familie, ieder gezin heeft hierbij eigen normen en waarden. In de opvoeding leer je grenzen kennen. Leer je wat wel en niet kan, wat prettig is en hoe je kunt aangeven wat niet prettig is. Voor mensen met autisme en een verstandelijke beperking is dit echter niet zo vanzelfsprekend.

Grenzen en weerbaarheid

Omgaan met gevoelens

Over het algemeen hebben mensen met autisme moeite met relaties met anderen. Zij missen de voor anderen zo vanzelfsprekende 'sociale voelsprietten': het kost hen veel moeite om in een situatie in te schatten wat 'normaal' en 'gewenst' is om te doen.

Bij mensen met autisme en een verstandelijke beperking is dit nog lastiger. Zeker wanneer de spraakontwikkeling ook beperkt is en communiceren met woorden moeizaam gaat. Het kost dan extra veel tijd en energie om sociale omgangsregels aan te leren.

Het is daarom belangrijk dat kinderen al vroeg leren wat wel en niet kan als het om contact met anderen gaat. Wat daarin normaal is en wat grenzen zijn. En dat zij - als dat mogelijk is - leren 'nee zeggen' en eigen behoeften aangeven.

“Ik heb mijn zoon net zo opgevoed als mijn dochter die geen beperking of autisme heeft. Ik maakte altijd alles bespreekbaar. En ik heb hen al vroeg geleerd dat je 'nee' kunt zeggen als je iets niet wilt, bijvoorbeeld als je niet wilt dat iemand je knuffelt. Als er iets is, moet je dat kunnen aangeven. En dat doen ze ook beiden. We kunnen nog steeds over van alles praten. Als je open bent over alle onderwerpen, is het makkelijker om het over onderwerpen als seksualiteit of grensoverschrijdend gedrag te hebben.”

- U als ouder of vertegenwoordiger kan uw kind met autisme en een verstandelijke beperking dezelfde omgangsvormen, grenzen, waarden en normen aanleren als uw eventuele andere kinderen. Houd er wel rekening mee dat het veel tijd zal kosten om die omgangsvormen aan te leren, omdat een kind

met autisme en een verstandelijke beperking veel meer moeite heeft om zich deze regels eigen te maken.

“Wij vinden het belangrijk dat de kinderen weten wat er in de wereld gebeurt. Zeker ook onze kinderen met autisme. Dat kan dan ook gaan over mensen die vreemde dingen met kinderen doen. We maken ze niet bang maar we houden het bespreekbaar. De kinderen weten ook dat ze alles met ons kunnen en mogen bespreken.”

- Uw kind of familielid kan aan trainingen meedoen om met bepaald gedrag om te leren gaan, om grenzen te leren stellen of om meer zelfstandig te worden.

“Mijn zoon met autisme durft niet goed met andere kinderen te praten. Hij heeft ook weinig vriendjes. Hij wil wel graag vriendjes. Hij is daardoor erg geneigd allerlei dingen te doen waardoor hij toch aardig wordt gevonden en wordt opgenomen in een vriendenkring. Zo heb ik al eens gezien dat hij ballenjongen was bij een partijtje voetbal. Hij vertrouwt iedereen en vertelt ook alles aan iedereen. Dat maakt hem kwetsbaar. Ik ben bang dat als iemand zegt ‘doe je broek naar beneden’, hij dat ook gewoon doet. Hij moet meer weerbaar worden.”

“Ik denk bij meer weerbaar maken ook aan het doen aan sport, bijvoorbeeld judo. Zo leren kinderen en volwassenen ook hun eigen lijf kennen, voor jezelf opkomen, communiceren met anderen, grenzen ontdekken en sterker worden. Mijn zoon heeft hier veel aan gehad.”

Seksuele gevoelens

Ook mensen met autisme en een verstandelijke beperking ervaren lichamelijke seksualiteit. De lichamelijke veranderingen zijn hetzelfde als bij iedereen (puberen, menstrueren, spontane zaadlozingen, verliefde gevoelens enzovoorts). Het is ‘gevaarlijk’ om dit soort gevoelens te ontkennen of er geen aandacht aan te besteden. Mensen die niet weten wat er met hun lichaam gebeurt, kunnen bang worden. Dit maakt hen meer kwetsbaar. Voor mensen met autisme zijn veranderingen vaak zeer beangstigend en lastig om mee om te gaan. Hoe voorspelbaarder de verandering wordt, hoe makkelijker het voor hen is om hiermee om te gaan.

Ouders vinden het niet altijd gemakkelijk om over seksualiteit te praten. Mocht hun kind geen duidelijke signalen geven, dan kun je denken dat er van seksuele gevoelens ook geen sprake is. Het kind is dan niet voorbereid op dingen die bij de ontwikkeling horen, gevoelens die hij zelf beleeft, contacten die kunnen ontstaan, mensen die bepaalde gevoelens voor hem hebben, verliefdheid en bijbehorende gevoelens. Het is dus echt van belang om dit op tijd aan te kaarten.

- Bereid uw kind met autisme voor op wat er met zijn lichaam kan gebeuren. Wat hij kan verwachten aan veranderingen, wat seksuele gevoelens betekenen en hoe je hiermee kunt omgaan. Maar ook wat hij kan verwachten van anderen. Wat daarin normaal is en wat grenzen zijn.
- Het is ook belangrijk om goede voorlichting te geven over anticonceptie en voorbehoedsmiddelen. Mensen met autisme denken vaak heel concreet. Dat wil zeggen dat voorlichting ook heel concreet en praktisch moet zijn.
- Sluit aan bij de belevingswereld van uw kind. Wat past bij de omgangsvormen binnen het gezin. Maar ook wat past bij het niveau van uw kind of familielid. Het werkt niet om over dingen te praten waar hij of zij nog lang niet mee bezig is. Maar het is wel belangrijk om tijdig voor te bereiden op wat komen gaat.

“We vertellen onze kinderen wel over seksualiteit en over wat wel en niet wenselijk is. Maar dat doen we in de vorm van grapjes, tussen neus en lippen door, op de momenten dat het zich voordoet. Ik ging bijvoorbeeld altijd samen met mijn zoon in bad. Toen ik merkte dat hij wat ‘volwassener’ werd, heb ik hem er op gewezen op dat het misschien beter was om alleen in bad te gaan. Dat hoefde voor hem niet meteen, maar hij is daar later wel op terug gekomen. Mijn zoon is nog niet echt bezig met verliefdheid en zo. Dus dan gaan we hem er ook nog niet mee belasten.”

“Luister goed naar wat je kinderen zelf aangeven. Vaak hebben ze toch wel vragen of maken ze plotseling opmerkingen over ‘dat lekkere ding’ op tv. Dat kan aangeven dat ze toch bezig zijn met relaties of seksualiteit. Ze gaan op een andere manier naar mensen kijken. Dat is dan ook een moment om met voorlichting te komen.”

“Ik heb mijn kind geleerd dat niet iedereen zomaar aan je mag zitten. Bijvoorbeeld bij het in bad doen van mijn zoon, gaf ik aan dat ik hem nu help als ouder maar dat hij zelf moet leren hoe je je moet wassen. Als anderen zomaar aan je piemel zitten, dat mag niet. Ik heb hem gezegd, dat je dan heel duidelijk moet zeggen dat je dat niet wilt. En als mensen daar niet naar luisteren, dat hij dan mag schreeuwen. Er zijn natuurlijk situaties dat bijvoorbeeld een arts aan zijn geslachtsdeel kan zitten. Dan zorgen we er voor dat er iemand met mijn zoon mee gaat. Of we bespreken vooraf met hem dat regels in sommige situaties anders kunnen zijn.”

- Ga er niet van uit dat de seksuele voorlichting op school of bij de zorgorganisatie voldoende is. Vaak is deze voorlichting beperkt tot een themaweek of één (klassen)gesprek. Dan weet uw kind nog niet genoeg over wat wel of niet ‘gewoon’ is.

“Ik vind dat de seksuele voorlichting vanuit school alleen op de biologie van seksualiteit is gericht. Je zou daarnaast ook de gevoelskant moeten aankaarten. Dat seks en liefde met elkaar te maken hebben en dat dat iets moois is. Dat is een positieve benadering. Je kunt dan ook goed aangeven dat misbruik niet mooi is. Ik heb dat mijn zoon wel verteld.”

Leren van leeftijdgenoten

Veel mensen met autisme en een verstandelijke beperking gaan naar (een speciale) school of werken bijvoorbeeld op een dagcentrum. Zij hebben dan wel andere mensen om zich heen met wie zij ‘spelenderwijs’ over seksualiteit zouden kunnen praten. Toch is het niet vanzelfsprekend dat leeftijdsgenoten met een verstandelijke beperking dergelijke dingen met elkaar bespreken en zo leren hoe om te gaan met seksualiteit. Mensen met autisme kunnen bijvoorbeeld alles heel letterlijk nemen en moeite hebben met beeldspraak. Zij kunnen gevoelens van anderen moeilijk plaatsen. Dat brengt met zich mee dat zij grapjes over seksualiteit heel anders ervaren. Het geeft voor hen een vertekend beeld van wat ‘normaal’ is.

Mensen met autisme hebben duidelijke en concrete informatie nodig over seksualiteit, over de betekenis van gebeurtenissen en vooral ook over grenzen. De rol van ouders of vertegenwoordigers op dit gebied is dus van grote waarde.

- Het kan zijn dat u het moeilijk vindt om seksuele voorlichting te geven óf om over grenzen stellen te praten. Het kan zelfs tegennatuurlijk voelen. Om in uw rol als ouder te blijven, kan het zo zijn dat u voorlichting over het omgaan met seksualiteit juist aan anderen over moet laten.
 - Broers en zussen kunnen hier mogelijk bij helpen. Zorg vooral voor een veilig persoon die het onderwerp zo gewoon mogelijk kan bespreken. Het hoort er gewoon bij.
 - U kunt in overleg met school, werk of dagbesteding over mogelijkheden van voorlichting praten.

“Ga gesprekken aan met andere ouders over hoe zij dat doen bij hun kinderen, het is geen schande om hulp te vragen als je het niet weet.”

- U kunt ook andere externen, zoals een therapeut, seksuoloog of psycholoog, inschakelen om voorlichting op te pakken.

Voorlichting over vriendschappen, relaties, seksualiteit en grenzen stellen

Manier van voorlichten

Kenmerkend voor mensen met autisme is dat zij verschillende ontwikkelingsleeftijden tegelijkertijd in zich hebben. Zij kunnen sociaal-emotioneel reageren als een kind van 4 jaar, tegelijkertijd lezen als een kind van 12 en op hun interessegebied op gelijk niveau praten met een volwassene. Om voorlichting over vriendschappen, relaties en seksualiteit te laten aansluiten op hun belevingswereld, is het belangrijk om uit te zoeken op welk ontwikkelingsniveau het kind/ de jongere zich bevindt rond deze onderwerpen. Ook is het belangrijk om te weten op welke manier informatie het beste wordt opgenomen door uw kind. Heeft deze een voorkeur voor communicatie via beelden (foto's, pictogrammen of filmpjes), via geschreven woorden, of juist gesproken woorden? Dit kan per persoon verschillen en daar zal de voorlichting op afgestemd moeten worden.

- Deel informatie over vriendschappen, seksualiteit, relaties en het stellen van grenzen.
- Deel informatie over wat er met het lichaam gebeurt (zoals bij menstrueren en spontane zaadlozingen).
- Sluit aan bij de belevingswereld van uw kind (en uw eigen normen en waarden).
- Niet iedereen met autisme heeft voorkeur voor dezelfde manier van informatie verwerken; het is maatwerk.
- Gebruik de communicatievorm die past bij uw kind of familielid.
 - Geef concrete (letterlijke) informatie.
 - Gebruik geen woorden die een dubbele betekenis hebben of dubbelzinnige taal.
 - Gebruik de juiste namen voor lichaamsdelen (vagina is geen 'poes' maar gewoon 'vagina').
 - Vertel rustig.
 - Maak dingen beeldend (plaatjes, boeken, film).
 - Behandel één onderwerp tegelijk.
- Begin op jonge leeftijd en herhaal de informatie meerdere malen.
- Probeer na te gaan of uw kind snapt wat u bedoelt.
- Ga altijd in op vragen.
- Geef duidelijk feedback als er iets gebeurt of dreigt te gebeuren (leg uit waarom iets wel of niet goed is).
- Stimuleer uw kind of familielid om dingen te ondernemen en nieuwsgierig te zijn. Stel daarbij samen grenzen vast en evalueer die grenzen af en toe.
- Schakel broers, zussen, school, therapeut of andere bekenden in als u het te

moeilijk of ingewikkeld vindt.

- Wees niet te beschermend. Kinderen leren zo niet wat wel en niet kan. Het maakt hen meer kwetsbaar.
- Herhaal de informatie op een later moment.

“Waar je ook heen gaat, laat niemand aan je komen!” Een dergelijke raad is te vaag. Het kan werken als een keurslijf, het meisje of de jongen kan hier niets mee en gevoelens van onbegrip en angst kunnen juist vergroot worden. Zorg voor duidelijkheid en maak voorbeelden zo concreet mogelijk.”

Voorlichtingsmateriaal

Er is veel materiaal voorhanden dat u als ouder of familielid kunt gebruiken bij de voorlichting aan uw kind. Over weerbaarheid, omgaan met grensoverschrijdend gedrag, seksualiteit en daaraan verwante onderwerpen. Veel ‘spelmateriaal’ is erg pijnlijk. U kunt dit materiaal eventueel aanraden bij scholen, woonvoorzieningen of bij therapeuten. Of u kunt het samen met andere ouders aanschaffen en oppakken. Boeken over weerbaarheid en seksualiteit kunt u ook lenen bij de bibliotheek.

In bijlage 1 vindt u een overzicht van voorbeelden van voorlichtingsmateriaal.

Tip

Sluit met voorlichting aan op het niveau of gedrag en de belevingswereld van de persoon:

- eenvoudige tekst
- geen beeldspraak maar letterlijk en concreet omschreven
- plaatjes
- film
- gebaren
- geluid.

“Ik heb destijds bij het kenniscentrum seksualiteit van RutgersWPF, folders besteld over seksualiteit én over nee zeggen en weerbaarheid. Dat waren goede en aansprekende boekjes voor de kinderen. Maar ook voor mijzelf om te weten wat er speelt en waar je dus alert op moet zijn.”

2. Grensoverschrijdend gedrag, wat is dat?

Iedereen weet gevoelsmatig dat er grenzen zijn en dat die overschreden kunnen worden. Pesten bijvoorbeeld, mag niet. Iemand nadoen ziet er misschien onschuldig uit, maar is dit vaak niet. Een spraakgebrek nadoen of opzettelijk stotteren kan heel kwetsend zijn. Een aanraking kan onschuldig zijn, maar is dat niet altijd. Er is een grens tussen een arm om iemand heen slaan om te troosten en misbruik maken van de kwetsbaarheid van een ander. In alle gevallen kan iemand over de grens van iemand heen gaan. Die persoon kan daar dan schade van ondervinden.

Definitie van grensoverschrijdend gedrag

'Elke vorm van handelen of het nalaten van handelen, in verbale, non-verbale of fysieke zin, opzettelijk of onopzettelijk, waardoor de persoon die het ondergaat lichamelijk en/of psychische en/of materiele schade lijdt, dan wel vermoedelijk lijden zal.'

Verskil in macht

Er zijn allerlei vormen van grensoverschrijdend gedrag. En daarbij is steeds één overeenkomst: het gaat om een verschil in macht. Door het verschil in macht kan één van de twee geen of weinig weerstand bieden. Dat kan omdat iemand bijvoorbeeld lieve woordjes gebruikt, cadeautjes geeft, complimenten maakt. Hiermee maak je de ander van jou afhankelijk. Eerst voelt deze aandacht prettig. Later komt het gevoel van misbruikt worden. Soms worden er zwaardere vormen van dwang gebruikt. Bijvoorbeeld emotionele of psychische druk, dreiging met geweld of chantage om er voor te zorgen dat iemand het geheim bewaart.

Niet alleen seksueel grensoverschrijdend gedrag

Bij grensoverschrijdend gedrag of misbruik denk je vaak het eerst aan seksuele handelingen. Bijvoorbeeld ongewenste aanrakingen, onnodige ontkleding, seksuele handelingen uitvoeren met iemand zonder zijn toestemming, aanranding en verkrachting.

Er zijn ook andere vormen van grensoverschrijdend gedrag te noemen. Alle vormen zijn kwalijk en gevaarlijk als het gaat om mensen die meer kwetsbaar zijn. (In bijlage 2 staat een uitgebreidere beschrijving van de verschillende vormen van grensoverschrijdend gedrag.)

“Mensen met autisme en een verstandelijke beperking kunnen bepaalde gewoonten of gebruiken of ondersteuningsbehoeften hebben bij het zichzelf verzorgen. Dit geven ze niet snel uit zichzelf aan. Als hier geen oog voor is bij begeleiders én ouders, kan dit tot een vorm van ‘verwaarlozing’ leiden. Nodig iemand uit om te praten over de zorg en ondersteuning die nodig is. Neem het op in het ondersteuningsplan.”

“Mensen met autisme kunnen ‘te gefixeerd’ zijn op bepaalde handelingen. Dat kan betekenen dat zij anderen niet toelaten als het om verzorging gaat, omdat zij niets begrijpen van de bedoeling van de ander.”

“Schending van de mensenrechten vind ik ook als mensen wordt opgelegd dat zij altijd 's avonds om acht uur naar bed moeten, omdat er anders geen begeleiding meer is. Dat zij maar één glas drinken krijgen 's avonds omdat ze anders 's nachts uit bed moeten.”

Situaties van grensoverschrijdend gedrag

Grensoverschrijdend gedrag kan zich voordoen in verschillende relaties:

- zorgrelaties, medewerkers van de organisatie
- mensen met een beperking onderling, medebewoners en collega's
- dienstverleners al of niet in dienst van de organisatie (bijvoorbeeld leveranciers en taxichauffeurs)
- mensen uit de familie en vriendenkring, het sociale netwerk van de persoon
- derden, mensen uit de buurt, sportvereniging.

Mensen met autisme en een verstandelijke beperking kunnen naast slachtoffer van grensoverschrijdend gedrag ook zelf pleger zijn. Omdat zij bijvoorbeeld niet weten hoe ver zij kunnen gaan in relatie met anderen, geen grenzen kennen.

Wat zijn de gevolgen?

De gevolgen van grensoverschrijdend gedrag en misbruik zijn groot. Niet alleen voor de persoon zelf, maar ook voor mensen uit de (nabije) omgeving. Het slachtoffer geeft vaak zichzelf de schuld. Hij voelt zich niet veilig meer. De gevolgen zijn vaak op korte termijn merkbaar. Maar ze kunnen zich ook jaren later pas openbaren. De klachten als gevolg van grensoverschrijdend gedrag verergeren vaak wanneer de omgeving het niet opmerkt en het slachtoffer er uit onwetendheid, schaamte, angst of schuldgevoel over zwijgt.

Bij ernstige vormen van grensoverschrijdend gedrag of misbruik is er vaak een duidelijke verandering in het gedrag merkbaar. Bijvoorbeeld meer agressie, meer stereotype gedrag, geseksualiseerd gedrag of zelfverwonding. Er kan sprake zijn van een vermindering van vaardigheden, minder zelfstandigheid, meer angst of zich terugtrekken uit sociale situaties. Kenmerkend gedrag in het gewone leven kan een alarmbel zijn. Als ouder of familielid kunt u dit opmerken en bespreekbaar maken (zie ook hoofdstuk 4).

3. Mensen met autisme en een verstandelijke beperking

Kinderen en volwassenen met autisme en een verstandelijke beperking zijn veelal afhankelijk van ondersteuning door anderen. Dat maakt hen extra kwetsbaar. Zij lopen daardoor meer risico om slachtoffer te worden van grensoverschrijdend gedrag. Ook is er een grotere kans dat ze zelf seksueel grensoverschrijdend gedrag gaan vertonen. Wat maakt mensen met autisme en een verstandelijke beperking nu zo kwetsbaar?

Kenmerken die mensen kwetsbaar maken voor grensoverschrijdend gedrag

Andere beleving van de wereld

Mensen met autisme kijken anders naar zichzelf en de wereld om hen heen. Ze zien alle gebeurtenissen als puzzelstukjes (een serie foto's) en hebben moeite met het samenvoegen van die puzzelstukjes tot een situatie (een film). Het kost hen heel veel energie om te begrijpen wat er gebeurt of bedoeld wordt. Hoe het autisme zich uit verschildt van persoon tot persoon. Sommige mensen met autisme zoeken weinig contact met anderen. Anderen doen dit juist heel veel, maar dan op een manier die 'vreemd' overkomt. Doordat mensen met autisme vaak meerdere ontwikkelingsleeftijden in zich hebben, is het vaak zoeken wat iemand wel en niet begrijpt, het kost tijd om de 'gebruiksaanwijzing' van iemand met autisme te leren lezen. Dat kan er voor zorgen dat iemand met autisme iets anders doet dan wat je vraagt, of daar heel anders op reageert dan je verwacht (bijvoorbeeld iets letterlijk doet wat je beeldend bedoelde). Dit maakt de omgang met elkaar ingewikkeld en kwetsbaar.

"Mijn zoon neemt dingen heel letterlijk. Als ik zeg dat we om 18.00 uur eten en de telefoon gaat om 18.00 uur waardoor ik zelf drie minuten later ben, wil hij niet meer eten. We zouden tenslotte om 18.00 uur eten!"

Het verkeerd of anders interpreteren van gedachten, gevoelens en gedragingen van zichzelf en anderen maakt iemand extra kwetsbaar voor grensoverschrijdend gedrag of misbruik.

"Mijn zoon heeft zoals ik het noem 'rechtlijnige ideeën'. Hij heeft geleerd of gehoord dat je mensen die iets nodig hebben, moet helpen. Dus als er bij hem iemand aan de deur komt die geld vraagt, zal hij dat ook geven. Hij voelt niet aan of iets niet klopt. Hij heeft geen natuurlijke 'alarmbellen'.



Als zoiets gebeurt, moet ik daar op dat moment een gesprek met hem over hebben. Om uit te leggen wanneer iemand wel of niet te vertrouwen is. Het is erg moeilijk om hem dit uit te leggen, omdat hij het niet begrijpt en voelt. Mijn tip hierbij is wel: hoe concreter je iets zegt, hoe beter. Dat hoeft niet altijd zwaar te zijn, het kan ook met humor. Ik heb deze situatie ook met hem nagespeeld. Ik ben in de rol gekropen van 'hulpbehoevende buur die geld nodig heeft'. Hierdoor herkent mijn zoon de situatie, mocht deze zich in het echt voor doen met zijn echte burens.”

“Mensen met autisme kunnen zichzelf snel de schuld geven van iets. Omdat iemand zijn eigen gedrag niet begrijpt en dit heel verwarrend is.”

Onverwachte situaties maken angstig

Mensen met autisme kunnen vaak niet vooraf bedenken hoe iets in de toekomst zal gaan. Bijvoorbeeld hoe iemand van a naar b komt. Of wat oorzaak en gevolg is (zij kunnen niet overzien wat de gevolgen van iets kunnen zijn). Dit zorgt er voor dat iemand met autisme heel angstig kan worden door veranderingen en onbekende situaties.

“Mijn zoon gaat meer met meisjes om. Ik denk omdat zij duidelijker zijn dan jongens. Jongens zijn meer onvoorspelbaar. Dat maakt hem angstig en dat gaat hij uit de weg.”

Als iemand niet overziet wat de gevolgen van iets kunnen zijn, zal hij ook geen gevaar herkennen. Je kunt dan immers niet bedenken dat iets pijn doet of dat je een ander pijn doet. Of dat je jezelf of een ander in een situatie brengt die niet prettig is.

“Ik merk dat mijn zoon geen gevaar ziet. Hij kan overal zo inlopen, vertrouwt alles en iedereen. Maar hij heeft ook letterlijk zijn arm verbrand omdat hij het gevaar van vuur niet zag. Het is belangrijk om als ouder hier alert op te zijn.”

“Vorig jaar is onze zoon met vrienden betrapt op het stoken van een vuurtje op het terrein van een instelling. Heel gevaarlijk natuurlijk. Maar dat gevaar zag hij niet. We hebben contact gehad met Bureau Halt, zij hebben een bijeenkomst gegeven voor alle betrokken jongeren. Dit heeft wel indruk gemaakt op onze zoon. Verder hebben we veel met hem gepraat en vooral oorzaak en gevolg uitgelegd.”

“Onze dochter heeft toen zij 8 was een telefoon van een vriendin van mij mee naar huis genomen zonder te vragen. In dezelfde periode heeft ze ook een leuk blokje uit de winkel mee genomen, zonder te betalen. We zijn met haar gaan praten over wat stelen met haar doet maar ook wat het met de ander doet. Dit hebben we ook uitgetekend op een stuk papier. Vervolgens heeft de tekening een tijd lang op een zichtbare plek in huis gehangen en hebben we het regelmatig met haar besproken. In pictogrammen hebben we aangegeven dat we iedere dag haar zakken zouden controleren. Dit helpt ook om gedrag te veranderen.”

“We hebben regelmatig meegemaakt dat onze kinderen elkaar pijn doen. De kinderen zelf hebben geen idee dát ze iemand pijn doen en dat dit vervelend en verdrietig is voor de ander. Om dit te veranderen hebben we bedacht om aan dit gedrag een voor hun behoorlijke consequentie te hangen. Doe je iemand pijn, dan mag je één dag niet je favoriete bezigheid uitvoeren (dss-en, op de iPod/iPad, computeren of tv kijken). Deze afspraak hebben we uitgetekend en bij een ieder op zijn kamer gehangen. Dezelfde afspraak hebben we ook op verschillende plekken in huis gehangen. Zo konden we als het gebeurde, direct verwijzen naar de gemaakte afspraken. Het maken van afspraken, het je er aan houden en consequent zijn, biedt duidelijkheid aan de kinderen. Het heeft even tijd nodig om ‘in te slijpen’. Nu is het een ‘gewone’ huisregel geworden en hangen de tekeningen nergens meer.”

Sociaal wenselijk gedrag

Mensen met autisme kopiëren nog wel eens sociaal wenselijk gedrag. Omdat zij zelf niet goed kunnen aanvoelen welk gedrag je vertoont in bepaalde sociale situaties, kijken zij ‘af’ hoe het hoort. Dat wat zij zien bij anderen is wat ‘hoort’. Dat wat anderen van hen willen, ‘hoort’ ook, dus dat doen zij ook.

Zij kunnen soms ook sociaal wenselijk gedrag vertonen om zo snel mogelijk af te zijn van de voor hen onduidelijke en niet hanteerbare situatie. Vaak wordt het gedrag niet door hen zelf begrepen, maar alleen maar toegepast zoals zij dit eens hebben aangeleerd.

Verkeerde of onvolledige beeldvorming over seksualiteit

De sociaal-emotionele ontwikkeling bij mensen met autisme blijft vaak achter bij de lichamelijke ontwikkeling. Seksuele informatie vanuit de omgeving of de media zal voor mensen met autisme veel vroeger komen dan de emotionele rijpheid voor seksualiteit. Dit kan tot verwarring leiden en experimenteel gedrag uitlokken. Ook lichamelijke veranderingen, zichtbaar en onzichtbaar (hormonaal), kunnen zorgen voor verwarring en een toename van onzekerheid of zelfs angsten.

Mensen met autisme ontwikkelen dan ook makkelijk een verkeerd of onvolledig beeld over seksualiteit. Hierdoor kunnen signalen van seksualiteit, intimiteit en relatie moeilijk ingeschat worden. Ook kunnen grenzen (bijvoorbeeld rondom pornografie) anders beleefd worden.

“Mensen met autisme kunnen seksueel getinte woorden gebruiken, zonder de betekenis écht te begrijpen. Dit taalgebruik kan veel gevolgen hebben, bijvoorbeeld op momenten of in situaties die niet gepast zijn (te openlijk of op het verkeerde moment).”

Door de laat opbloeiende emotionele seksualiteit, raken mensen met autisme vaak sterk geïsoleerd van leeftijdgenoten. Zij zijn minder sociaal vaardig in het aangaan van vriendschappen, relaties en seksualiteit.

Gevolg is ook dat mensen met autisme zich eenzaam kunnen voelen: zij hebben ook behoefte aan vrienden, een relatie of seksueel contact, maar dit kost vaak teveel energie en stress. Wanneer zij dan om verkeerde redenen in contact komen met anderen, wordt ook de kans op misbruik groter. Omgaan met eenzaamheid en leren om contact te leggen, zijn belangrijke onderwerpen om zo open en eerlijk mogelijk te bespreken.

“Onze zoon heeft een verstandelijke beperking en een vorm van autisme (PDD-NOS). Hij woont bij een zorgorganisatie en komt regelmatig thuis. Anderhalf jaar geleden is hij betrapt op het downloaden van kinderporno. Dat is strafbaar en we zijn in een justitieel traject gekomen. We zijn erg geschrokken en doen er alles aan om dit gedrag van hem te veranderen. De oorzaak van dit grensoverschrijdend gedrag heeft zeker te maken met zijn autisme. Hij maakt moeilijk contact maar hij heeft wel behoefte aan seksualiteit en intimiteit. Dit frustriert hem. Hij is op verboden internet-sites terecht gekomen. Wij hebben wel het vermoeden dat hem dat op de één of andere manier is aangeboden, via een mail of zoiets. Vervolgens is het een soort van verslaving van hem geworden.”

Tip

Internet en sociale media

Mensen met autisme en een verstandelijke beperking komen ook in aanraking met sociale media: Internet, Facebook, datingsites. Op deze manier kunnen ze te maken krijgen met informatie die zij te letterlijk nemen en willen 'nadoen'. Porno kan hen een verkeerd beeld geven van seksualiteit en intimiteit.

Mensen met autisme kunnen de gekste dingen tegenkomen als zij doorklikken van de ene naar de andere site. Het leggen van contacten via internet vormt een risico op misbruik. Denk aan loverboys of grooming (contact leggen met als uiteindelijk doel seksueel contact).

Ouders en begeleiders kunnen het lastig vinden om mee te kijken of te 'controleren'. Toch is het goed om hier wel over te praten en bespreekbaar te maken wat zij op internet tegen komen. Meekijken en uitleggen waarom u meekijkt, kan helpen.

“Mijn zoon heeft zelf een keer gezegd dat hij zo blij is dat hij in een tijd leeft dat er internet is. Vroeger was het maar niets voor mensen met autisme, zonder computer, volgens hem. Ik weet niet of ik als ouder er zo blij mee ben. Zeker nu hij ouder is, kan ik niet meer zien waar hij mee bezig is. En hij heeft zo eigenlijk nog minder contact met de buitenwereld, dan ik zou willen.”

“Onze zoon maakt door zijn autisme moeilijk contact. De computer en het internet zijn voor hem een manier om toch contact met anderen te hebben. Het is wel belangrijk dat we dit in de gaten houden. Omdat hij ook iedereen vertrouwd en dingen heel serieus en letterlijk neemt. Daar kunnen mensen misbruik van maken.”

Kenmerken waardoor mensen zelf grenzen overschrijden

Onmacht en onbegrip

Mensen met autisme zoeken naar structuur en veiligheid. Daarbij kunnen zij zich op iets fixeren en zichzelf verliezen. Kiezen voor geen contact of niets zeggen, is ook een vorm van veiligheid. Als iets anders verloopt dan de structuur die zij hebben bedacht in hun hoofd (het plan), dan levert dit problemen op. En dat kan voor extreme angst en boosheid zorgen bij iemand met autisme. Dit wordt niet altijd begrepen en kan weer een averechtse reactie van de omstand(er)s opleveren. Met alle gevolgen van dien.

“Er zijn veel omstandigheden waarin onze volwassen zoon met autisme kan worden getriggerd. Dat zijn situaties die onbekend voor hem zijn, waar veel verschillende dingen gebeuren, waar dingen anders zijn dan anders. Hij kan dan op een heftige manier reageren en helemaal uit zijn dak gaan. Het is een uiting van onmacht. Hij voelt zich niet begrepen. Maar dit gedrag kan niet altijd getolereerd worden. Toen we onze zoon bijvoorbeeld na de vakantie weer naar huis brachten, bleek dat de begeleiding inmiddels zijn kamer had opgeruimd. Zijn spullen stonden anders en er waren dingen weg. Onze zoon zag dit in één oogopslag, werd heel boos en wilde naar de begeleiding stappen. Ik heb hem uitgelegd dat de begeleiding het goed bedoeld had. En dat hij dit kan voorkomen door zelf van tevoren de boel op te ruimen, zodat de begeleiding dat niet hoeft te doen. Ik heb zo een enorme woede-uitbarsting afgewend. Later heb ik aangegeven bij de begeleiding dat het niet handig is om dit te doen. Een man met autisme moet je niet confronteren met dergelijke onverwachte dingen, dat kan uit de hand lopen.”

“Onze zoon is in het verleden regelmatig erg boos geweest. Het gaat nu gelukkig een stuk beter met hem, maar helaas moet er af en toe toch nog iets sneuvelen. Deze woedeaanvallen blijven voor ons erg moeilijk. Als hij boos is, weet hij niet goed wat hij met dat gevoel moet. Dan kan hij dat alleen maar uiten door ook met kracht boos te zijn. Dit uit zich dan dus vaak in iets kapot maken. Daar reageren anderen weer niet goed op natuurlijk. Om dit een beetje te geleiden, zijn we nu begonnen met het breken van potloden. Op de time-out plek staat een bak met potloden die hij dan kan breken net zolang hij het nodig heeft.”



“Mijn zoon gaat schreeuwen, met spullen gooien, dreigen met vechten als hij zich machteloos voelt. Hij voelt zich machteloos als mensen hem niet begrijpen. Of als hij situaties niet begrijpt. Als hij niet weet wat hij moet doen met een gevoel van irritatie. Bijvoorbeeld als hij gaat voetballen op het speelveldje. Dan kan hij het gedrag van een ander irritant vinden en daar extreem op reageren. Maar op een manier die niet goed overkomt bij de ander die op zijn beurt weer reageert. Dan kan mijn zoon ontploffen en loopt de boel uit de hand. (Hij voelt zich niet rechtvaardig behandeld.) Wat ik dan doe is rustig blijven en hem uit de situatie weg halen. Achteraf bespreek ik wat er is gebeurd. Ik benoem daar steeds bij wat echt niet kan en mag en ook wat hij beter kan doen als hij zich zo voelt. Ik blijf altijd praten tegen hem. Ik raak hem daarbij niet aan en doe dus ook niet hardhandig. Dan wordt hij rustig en kan ik weer tot hem doordringen.”

Overprikkeling

Mensen met autisme zijn zeer sensitief: zij zijn vaak overgevoelig voor bepaalde prikkels. Bijvoorbeeld voor fel licht, harde geluiden of (onverwachte) aanrakingen. Ook voelen zij de spanning van anderen vaak sterk aan, zonder deze te begrijpen. Dit kan leiden tot angst en ook tot boosheid.

Tips bij driftbuien

- Blijf zelf altijd rustig en in de buurt. Lukt dat niet, vraag dan hulp.
- Leg na de driftbui uit wat er gebeurd is en waarom het is gebeurd.
- Leg na de driftbui uit wat gewoon de regels zijn in het gezin/de maatschappij. Geef aan dat een andere mening hebben toegestaan is, maar het gedrag dat er bij komt kijken, niet.
- Geef geen extra verbale informatie als de persoon nog in een conflict/dilemma/situatie zit.
- Benoem ook de dingen die goed gaan.
- Laat zien dat je hem niet afwijst om zijn gedrag.
- Erken ook dat hij in bepaalde zin soms gelijk heeft maar dat het gedrag nog steeds niet toegestaan is.

Tip

Maak gebruik van de ‘Autipas’, om op een snelle manier duidelijk te maken dat iemand autisme heeft. Op www.autisme.nl is hier meer informatie over te vinden.

“Zowel door het letterlijk nemen van dingen, het niet weten wat oorzaak en gevolg is en door veel prikkels van buiten, kunnen mensen met autisme tot grensoverschrijdend gedrag in relatie tot anderen komen. Zij zijn dan de pleger, terwijl dat zeker niet altijd hun bedoeling is. Bijvoorbeeld: Henk heeft sinds kort ontdekt dat hij staand kan plassen. Dit doet hij nu geregeld, bijvoorbeeld tegen een boom. Hij snapt niet vanzelf dat hij dit niet overal zomaar kan doen. Daarom begrijpt hij ook niets van de aangifte die tegen hem is gedaan toen hij zijn geslachtsdeel in het park liet zien, waar net een groep meisjes aan het picknicken was. Hij moest gewoon plassen...”

Behoeftte aan voorspelbaarheid

Iemand met autisme wil graag precies weten wat er gaat gebeuren. Als dat niet verteld wordt, kan hij dat ook niet zelf bedenken. Een vast dagschema is prettig voorspelbaar. Het is daarom goed om heel duidelijke afspraken te maken, daarbij aan te geven wat grenzen zijn en uit te leggen waarom iets op deze manier gebeurt. Zonder dat daarbij dingen verboden moeten worden.

Mensen met autisme hebben ondersteuning nodig bij hoe je je in bepaalde situaties sociaal gedraagt. Het is niet altijd vanzelfsprekend dat zij dingen zelf aanvoelen en weten wat je in bepaalde situaties wel en niet kunt doen. Of wat zij kunnen doen als dingen anders lopen. Begeleiding kan deze ondersteuning bieden.

“Onze zoon heeft autisme. Hij gaat elke week met een vriend uit. Zijn vriend heeft nu een vriendin en wil graag alleen met haar uit. Onze zoon begrijpt dit niet en zijn ritme in het wekelijks uitgaan met zijn vriend wordt verstoord. Hij denkt dat hij nu zijn vriend kwijt is. Het is belangrijk om als ouder of begeleider goed uit te leggen aan iemand als onze zoon dat zijn vriend echt zijn vriend blijft ook al gaat hij nu even alleen uit met zijn vriendin.”

“Mijn zoon schold de buurvrouw een keer uit voor ‘kutwijf’. Heel ongepast. Dat doet hij omdat hij in een situatie komt waarin hij zich niet begrepen voelt, anderen hem niet snappen. Ze zien niet aan hem dat hij autisme heeft, dus begrijpen ook zijn reacties die bij autisme horen niet. Hij overziet dingen niet, voelt zich buitengesloten en afgewezen. Daar is hij extra gevoelig voor. En dat triggert gevoelens van woede én ongepast gedrag bij hem.”

“We zijn geconfronteerd met de mogelijkheid om een escortbureau in te schakelen voor onze volwassen zoon met autisme en een verstandelijke beperking. Zodat hij aan zijn behoefte aan seks en intimiteit kan voldoen. Begeleiders gaan daar anders mee om dan ouders. Wij hadden daar in eerste instantie moeite mee, maar we moeten uitgaan van de wensen van onze zoon. Als het geen risico met zich meebrengt voor zijn gezondheid en veiligheid dan gaan wij akkoord.”

Sommige mensen met autisme hebben moeite met hulp vragen: zij weten niet dat je dat kunt doen en hoe je dat kunt doen. Als ouder of familielid kunt u hier alert op zijn.

Tips

- Als iemand van alles tegelijk vertelt aan iemand met autisme, zal hij niet weten wat wanneer gebeurt. Alles zal dan tegelijk gebeuren en dat is veel en verwarrend. Vertel rustig en in goede volgorde wat je van iemand verwacht en waarom.
- Stel gericht vragen aan iemand met autisme. Als je iets niet vraagt, dan zal hij ook niet iets spontaan vertellen. Dit puzzelstuk zit niet in zijn hoofd.

“Als ik aan mijn zoon vraag ‘heb je nieuwtjes uit de flat?’, dan zegt hij ‘nee’. Omdat hij het woord ‘nieuwtje’ letterlijk opvat: als iets al is gebeurd, is het niet nieuw meer. Ik moet hem heel concreet dingen vragen, bijvoorbeeld ‘zijn de burens gisteren bij je geweest’, ‘heb je de glazenwasser maandag betaald’ enzovoorts. Ik ga zo meestal iedere week allerlei onderwerpen af. Dan weet ik weer hoe het met hem gaat. Ik doe dat al van jongs af aan.”

Gedrag in kaart brengen

Bepaalde kenmerken kunnen er voor zorgen dat mensen met autisme en een verstandelijke beperking een risico lopen om slachtoffer of plegger te worden van grensoverschrijdend gedrag. Dit kunt u bij uw eigen kind of familielid in kaart brengen. Krijgt uw kind of familielid zorg en ondersteuning van een zorgorganisatie, dan kunt u dit ook samen doen met begeleiding. Bijvoorbeeld tijdens een bespreking van het ondersteuningsplan. Door bijzonder gedrag goed te benoemen, kan veel narigheid worden voorkomen.

“Onze zoon vertoont in grote mate grensoverschrijdend gedrag. Nu pas realiseren we ons dat het heel belangrijk is om het onderwerp seksualiteit in het ondersteuningsplan op te nemen. Dat had vanaf zijn 14^e eigenlijk al gemoeten. Dat hebben wij als ouders gemist. Daar werd in die tijd niet over gesproken. Zelf hebben we er ook niet voldoende aandacht aan besteed. Hij is de oudste van onze kinderen, we hadden nog weinig ervaring met voorlichting geven over seksualiteit. We merkten ook niet zoveel aan hem als het om seksualiteit ging. Maar we weten nu door schade en schande beter.”

(Zie ook hoofdstuk 4 en de signalenkaart in bijlage 3.)

4. Grensoverschrijdend gedrag signaleren en aanpakken

U als ouder of vertegenwoordiger weet als geen ander hoe uw kind of familielid zich gedraagt. U zult het ook snel merken als er iets verandert in dit gedrag. Dit kan mogelijk komen doordat uw kind of familielid te maken krijgt met grensoverschrijdend gedrag van anderen. Het hoeft dan niet direct te gaan om grove vormen van misbruik, ook kleinere grensoverschrijdingen zijn belangrijk om op te merken. Ernstige grensoverschrijding kan namelijk klein beginnen. U als ouder, familielid of vertegenwoordiger heeft een belangrijke taak in het signaleren van (vermoedens van) grensoverschrijdend gedrag.

Gouden regel bij signaleren

De signalen kunnen een gevolg zijn van grensoverschrijdend gedrag. Maar ze kunnen ook andere oorzaken hebben. Het zien van één enkel signaal hoeft (nog) niets te zeggen. Het is belangrijk voorzichtig en zorgvuldig te werk te gaan en tegelijkertijd weer niet zó voorzichtig, dat elk mogelijk signaal wordt weggeredeneerd. Wanneer er sprake is van een verandering in emoties, behoeften of vaardigheden van uw kind of familielid, is er altijd reden tot alertheid. Het is een signaal dat serieus moet worden genomen. (Zie de signalenkaart in bijlage 3.)

Tip 'niet-pluis-gevoel'

Er zijn vele signalen die op grensoverschrijdend gedrag kunnen duiden, maar het belangrijkste signaal is misschien wel: 'ik heb het gevoel dat er iets niet klopt'.

Ga bij uzelf het volgende na:

- Wanneer begon de ongerustheid? Waardoor? Wat is er gebeurd?
- Om welke signalen gaat het? Wanneer doen ze zich voor?
- Zijn er geleidelijke of plotselinge gedragsveranderingen?
- Hoe lang is dit al aan de hand?

Tips

- Ga serieus om met uw eigen niet-pluis-gevoel.
- Schrijf veranderingen in gedrag / signalen zo feitelijk mogelijk op.
- Probeer voorzichtig te praten met uw kind of familielid. (Niet uithoren! Dat verstoort een eventueel juridisch traject. Neem ook niet zelf contact op met de vermoedelijke pleger.)
- Zorg dat u serieus aandacht krijgt voor uw signaal.

- Bij twijfel kunt u de huisarts, cliëntenondersteuning vanuit de gemeente of de vertrouwenspersoon/-arts van de zorgorganisatie raadplegen. Meer informatie over vertrouwensartsen vindt u op: www.vertrouwensartsen.nl.
- Bedenk dat u ook de cliëntenraad kunt inschakelen, een belangenorganisatie of een netwerk van ouders. Om eventueel samen een signaal af te geven.
- Onderneem juridische stappen als er echt sprake is van grensoverschrijdend gedrag of misbruik.

“Als je kind iets vertelt wat misschien moeilijk te geloven is, twijfel daar dan niet aan. Ga als ouder uit van de waarheid. Kinderen met autisme nemen juist de dingen letterlijk. Ze zullen niet snel iets verzinnen. En stel dat het wel verzonnen is, ook dan heeft je kind hulp nodig. Want hoe komt hij aan zo'n verhaal?”

Signaal melden

Heeft u een vermoeden van seksueel misbruik, dan is het van belang om snel te handelen. Krijgt uw kind of familielid ondersteuning of begeleiding van een zorginstelling, dan kan het protocol van de zorginstelling worden gevolgd. Daarbij hoort een goed en grondig onderzoek van de situatie. Ook moet gezorgd worden voor goede opvang, begeleiding en eventueel behandeling. Niet alleen van het slachtoffer, ook van de pleger wanneer deze een verstandelijke beperking heeft. Opvang van de ouders en familieleden hoort daar ook bij.

“Het is belangrijk dat je als ouder ook weerbaar bent. Wees alert als iets niet is zoals anders. Het hoeft niet meteen iets ernstigs te betekenen. Maar luister naar je gevoel. Probeer aansluiting te vinden bij anderen.”

De manier waarop de arts, begeleiders of andere betrokkenen reageren op uw signaal zegt vaak al veel. Wordt uw ongerustheid serieus genomen, dan geeft dit vertrouwen in de verdere afhandeling. Maar wordt het signaal genegeerd, dan is het zeker zaak om een vertrouwenspersoon in te schakelen. In het uiterste geval kunt u ook de Raad van de Kinderbescherming of het Steunpunt Huiselijk Geweld benaderen.

Tip

Er is een verplichte meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling. Bedoeld voor professionals als huisartsen, leerkrachten en medewerkers van (jeugd) instellingen. Aan de hand van een overzichtelijk stappenplan kunnen zij huiselijk geweld of kindermishandeling (waaronder misbruik) melden. Informatie: www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/huiselijk-geweld/hulp-bieden/meldcode

“Toen mijn zoon op speciaal onderwijs zat, had ik een niet-pluis gevoel bij één van de medewerkers van school. Hij had overdreven belangstelling voor mijn zoon. Door zijn manier van doen gingen bij mij een soort van alarmbellen af. Maar ik had eigenlijk niets om mijn gevoel mee te bevestigen. En dan ben je niet geloofwaardig met je verhaal. Ik wist niet wat ik hier mee moest doen, ik voelde me alleen staan, je wilt iemand ook niet vals beschuldigen. Ik heb mijn zoon overmatig beschermd in die tijd. Later bleek mijn gevoel te kloppen.”

“Mijn zoon ging toen hij acht was drie dagen per week naar een instelling. Op een gegeven moment wilde hij niet meer en ging hij zich steeds meer verzetten. Mijn (ex)man en ik dachten dat het te maken had met de omschakeling: drie dagen naar een instelling en twee dagen naar speciaal onderwijs. We besloten toen dat hij vijf dagen naar de instelling zou gaan. Dat kostte helaas niets op. Hij bleef moeilijk en werd stiller. Hij wilde niet praten over wat er aan de hand was. Het hoge woord kwam eruit toen er een kinderfeest was op de instelling, waar de ouders ook bij waren. Mijn zoon bleef maar bij mij op schoot zitten en deed niet mee aan de activiteiten. Ik vroeg hem toen wat er was en of hij het echt niet tegen mij wilde zeggen. Het hoge woord kwam eruit. Een oudere jongen uit de groep misbruikte hem. Meteen hebben we een begeleider erbij geroepen en aan mijn zoon gevraagd of hij wat hij net tegen mij zei ook tegen de begeleider wilde zeggen. Dat deed hij. De begeleider nam het serieus en twijfelde niet aan wat mijn zoon zei.”

“De pleger werd geheel onder toezicht gesteld maar niet uit de groep gezet. Ik heb een gesprek aangevraagd bij de instelling. Ik had het gesprek met de directeur, iemand van jeugdzorg en de coördinator van de afdeling. Na dit gesprek kwam er een ouderavond waar ook de zedenpolitie bij aanwezig was. Andere kinderen gingen nu ook praten: 8 van de 11 kinderen uit de groep hadden uiteindelijk met het misbruik van dezelfde pleger te maken gehad. De pleger was de oudste jongen van de groep. We kregen het advies van de zedenpolitie om geen aangifte te doen. Dat was te belastend voor de kinderen en het zou de verwerking in de weg staan. De kinderen werden in hun verwerkingsproces begeleid door de schoolleiding en ouders door speciale ouderbegeleiders. De pleger is uiteindelijk overgeplaatst. Hij bleek zelf een slachtoffer te zijn van jarenlange misbruik.”

“Heb je het gevoel dat er iets niet klopt met je kind? Leg dan een dossier aan van dingen en gebeurtenissen die dat gevoel ondersteunen. Schrijf alles op en bewaar het. Dat heb ik ook gedaan en daardoor heb ik mijn verhaal, toen ik dat ging vertellen, goed kunnen onderbouwen. Ook voor mezelf.”

“Ben open in hetgeen er gebeurt, dan weten anderen dat het speelt, begrijpen mensen de symptomen en gedragingen en kunnen zij er rekening mee houden of het aanpakken. Praat er veel over, zoek personen die begrijpen waar je het over hebt. Familie kan ook een belangrijke rol spelen als zij van de situatie weten. Of een goede vriendin. Iemand die thuis is in de problematiek maar waar je ook even jezelf kan zijn. Denk in zo'n periode ook zeker aan jezelf. Maak bewuste keuzes.”

“Onze ervaring is: blijf in gesprek, geef het aan als je hulp nodig hebt. In ons geval wordt er dan gezocht naar de juiste weg om te bewandelen. Maar laat mensen meedenken, dat levert vaak veel op. En je hoeft niet iedere keer het wiel opnieuw uit te vinden. Denk hierbij ook aan school, GGD of de huisarts.”

Melding of aangifte doen

U kunt met vermoedens van misbruik altijd aangifte doen bij de politie. De politie zal een proces-verbaal opmaken en een onderzoek instellen, wanneer de ernst van de situatie voor hen duidelijk is. De politie beschikt over deskundigen die zijn gespecialiseerd in het verhoren van mensen met een verstandelijke beperking.

U kunt ook alleen melding doen van het vermoeden. Dan wordt geen proces-verbaal opgemaakt én er volgt geen onderzoek. Zo'n melding kan nuttig zijn als de politie nog andere meldingen en aangiften over dezelfde persoon krijgt.

Tip

Politieverhoor

DVD 'Autidelict, over autisme en justitie'. Politieresearchers geven nuttige tips over hoe te handelen wanneer zij te maken krijgen met een verdachte met autisme (NVA, 2010).

“Onze zoon betraft op downloaden kinderporno”

“Wat doe je als je ontdekt dat je kind naar kinderporno kijkt? We zijn in gesprek gegaan met de zorgorganisatie. Daar bleek dat zij het wisten maar het niet wilden vertellen, omdat onze zoon dat niet wilde. Daar ben ik heel erg boos over. Als ouder blijf je toch, zeker in dit soort situaties, altijd betrokken bij je kind. We hadden samen kunnen bedenken wat we zouden kunnen doen. We hebben dan ook een klacht ingediend bij de zorgorganisatie.”

“In het geval van kinderporno krijg je altijd met justitie te maken. Vrienden die deskundig waren, hebben ons geadviseerd. Over wat er allemaal bij komt kijken en hoe als ouder te handelen en betrokken te zijn. Onze zoon is nu onder behandeling bij De Waag (een organisatie die gespecialiseerde zorg biedt bij onder andere grensoverschrijdend gedrag). Daar bieden ze ook goede begeleiding aan ons als betrokken ouders. Naast zijn behandeling wordt hij met regelmaat gecontroleerd op zijn computergebruik, door ons en de zorgorganisatie. De zedenpolitie controleert via een security bedrijf zijn computer één keer per maand op kinderporno. Iedere keer als zijn computer schoon blijkt te zijn, belonen we onze zoon. We proberen zo zijn gedrag te sturen. Het is al met al een zwaar traject. Maar wat voor ons heel belangrijk is, is dat we bij alle stappen goed betrokken worden. Zodat we het met elkaar kunnen aangaan, er op een goede manier kunnen zijn voor onze zoon.”

“Als ouder is het moeilijk om met anderen te praten over dat jouw kind met kinderporno bezig is. Dat ligt maatschappelijk natuurlijk heel gevoelig. Mensen trekken snel conclusies: je kind is een pedofiel. Je past als ouder dan wel op met wie je erover praat. Je bent bang dat je kind totaal wordt buitengesloten. Tegelijkertijd voel je je ook eenzaam, juist omdat je het niet kunt delen. Wij zijn gelovig en kwamen ook op dat punt emotioneel in de problemen. Wij hebben er goed over kunnen spreken met een geestelijk begeleider.”

“Als ouders kijk je nu toch anders naar je kind, nu je weet dat hij met kinderporno bezig is geweest. Het gaat goed met de behandeling hoor, maar het blijft wel bij je. Als je bijvoorbeeld een weekje met hem naar een bungalowpark op vakantie wilt, ga je toch kijken naar welk bungalowpark. Komen daar bijvoorbeeld veel kinderen. Bij vakanties waar begeleiding mee gaat, waarschuw je toch ook de begeleiding. Onze zoon wil graag werken. We zijn op zoek naar werkplekken waar hij zo min mogelijk wordt getriggerd. Dus geen kinderen en internet-mogelijkheden.”

“Onze tips voor andere ouders die in een situatie als de onze terecht komen?”

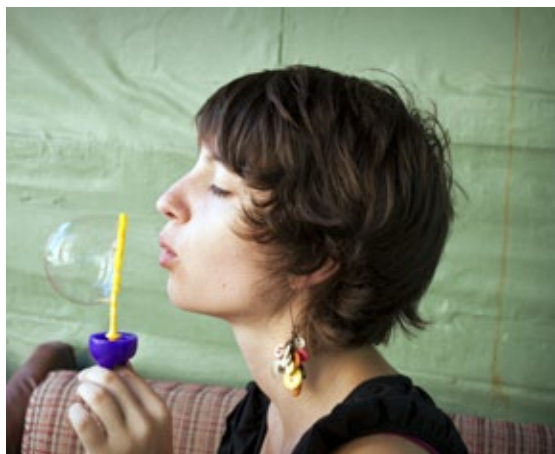
- Zoek hulp bij de organisatie waar uw kind mee te maken heeft. Deel signalen met elkaar.
- Ga met alle betrokkenen in gesprek (de instelling, begeleiders, mogelijk justitie).
- Zorg dat je als ouder bij alle stappen van een behandeltraject betrokken bent.”

NVA en signalen

Bij de Nederlandse Vereniging voor Autisme (NVA) kunt u uw verhaal kwijt. Dit kan via mail, telefoon en via persoonlijke gesprekken. De NVA verwijst de ouders of familieleden naar de juiste instanties. De NVA biedt ook lotgenoten-contact en thema-avonden over autisme. Kijk op www.autisme.nl voor meer informatie.

Tips voor ondersteuning

- Kentalis is er voor mensen met gehoor-, spraak-, taal-, en communicatieproblemen al dan niet gerelateerd aan autisme. Kentalis biedt begeleiding, ook in de thuissituatie of op school. www.Kentalis.nl



- In ziekenhuizen zijn traumateams aanwezig op allerlei gebied. Daar kun je ook naar toe gaan als er sprake is van misbruik en traumaverwerking.
- De huisarts kan u doorverwijzen naar een specialist.
- De Waag is een organisatie die gespecialiseerde zorg biedt bij onder andere grensoverschrijdend gedrag en mensen met een psychische stoornis. Meer informatie op: www.dewaagnederland.nl.
- www.steunpuntforensischezorg.nl, informatie voor ouders als je kind of puber met politie of justitie te maken krijgt.
- Voelt u zich er niet gerust op bij het inschakelen van bijvoorbeeld een vrijwilliger? Dan kunt u vragen om een bewijs van goed gedrag. Dit zegt echter niet altijd alles. Bij de Stichting Tuchtrect Vrijwilligerswerk kunt u een registratiesysteem raadplegen en kijken of iemand er staat vermeld. Meer informatie op: www.tuchtrectvrijwilligerswerk.nl.
- Bij het Advies Meldpunt Kindermishandeling, kunt u ook terecht met (vermoedens van) misbruik: 0900 1231230, www.amk-nederland.nl.

Tip

Wat een seksuoloog voor u kan betekenen

- Er zijn (HBO geschoolde) seksuologen die zich gespecialiseerd hebben in het werken met mensen met een verstandelijke beperking. Deze seksuoloog kan u bijstaan bij vragen over seksualiteit én bij vragen over (vermoedens) van misbruik.
- Een seksuoloog zal beginnen met een intake gesprek met ouders of verzorgers. Daarbij zal hij eerst nagaan of er al eerder iets is ondernomen op het gebied van voorlichting.
- Vervolgens zal de seksuoloog in gesprek met uw kind of familielid, de vragen of problemen helder proberen te krijgen. Ook zal hij de voorlichting of training geven die uw kind of familielid nodig heeft, over met je eigen lijf omgaan en seksualiteit. Dit op een niveau dat past bij de belevingswereld van uw kind of familielid. Dit kan per kind verschillen.
- Een seksuoloog kan ook iets betekenen voor een pleger. De seksuoloog kan nagaan of de pleger zelf ook met misbruik te maken heeft gehad en hoe hij met het eigen lijf om gaat.
- U kunt altijd zelf een seksuoloog benaderen als u dat wenst. Meer informatie via Nederlandse Vereniging voor Seksuologie (NVVS), www.nvvs.info.nl.

5. Ouders, vertegenwoordigers en de zorgorganisatie

Uw kind of familielid met autisme en een verstandelijke beperking maakt mogelijk ook gebruik van zorg en ondersteuning van een zorgorganisatie. Deze organisatie, en daarmee alle medewerkers, zijn verantwoordelijk voor een veilig sociaal en pedagogisch klimaat waarin uw kind of familielid zich geborgen voelt. Dit betekent dat op alle niveaus in de organisatie aandacht moet zijn voor het voorkomen van grensoverschrijdend gedrag. U kunt als ouder of vertegenwoordiger de zorgorganisatie hierop aanspreken.

“Ik heb wel eens een niet-goed gevoel gehad bij iemand in de zorg voor mijn zoon. Ik vertrouwde de man niet en wilde niet dat mijn zoon één op één met hem samen was. Stel je voor zeg dat er iets gebeurt, wat moet je dan als ouder. Ik kon mijn gevoel alleen moeilijk staven met iets. Ik merkte niets aan het gedrag van mijn zoon en als ik teveel vraag, zegt hij vanzelf ‘er is niets’. Je gaat misschien dingen denken die niet zo zijn. De organisatie was ook erg ‘gesloten’. Ouders werden niet betrokken bij afspraken of gebeurtenissen. Dat is erg onprettig. Mijn zoon klappt dicht bij vreemden, bij mij niet. Ik vertrouw er dan maar op dat hij het echt aangeeft als er iets niet in orde is.”

Een heldere visie op omgangsvormen en de preventie van grensoverschrijdend gedrag biedt de basis voor goede zorg en ondersteuning aan mensen met beperkingen en hun ouders of vertegenwoordigers. Een heldere visie maakt duidelijk wat er van medewerkers, ouders en vertegenwoordigers wordt verwacht. Ouders of vertegenwoordigers en medewerkers weten waaraan ze zich verbinden als ze in zee gaan met deze organisatie. En ze weten waar ze op terug kunnen vallen als ze te maken krijgen met signalen van onveiligheid.



Tip

Vraag naar de visie en het beleid van de organisatie waar uw kind of familielid mee te maken heeft. Het is nodig dat de organisatie een duidelijke beleid heeft rond bejegening, omgangsvormen, seksualiteit, preventie en de aanpak van grensoverschrijdend gedrag.

Toets bij je kind/familielid bijvoorbeeld:

- Wordt er regelmatig gesproken met uw kinderen of familieleden over vriendschap, seksualiteit, gebruik van internet op computer en mobiele telefoons?
- Voelen zij zich veilig?
- Weten uw kinderen en familieleden wel wat grensoverschrijdend gedrag is?
- Voelen zij zich veilig genoeg om dit te melden en zijn ze in staat om te melden? Vanwege hun beperking kunnen zij hun gevoel van onveiligheid misschien niet verwoorden.
- Daarnaast kan het gedrag van andere mensen bedreigend zijn. Durven ze dit aan te geven? En kunnen zij dit ook?

Voorlichting en vragen

Het is belangrijk dat het beleid van de zorgorganisatie ook bekend is bij uw kind of familielid. En dat zij op een voor hun begrijpelijke manier voorlichting krijgen over omgangsvormen en grensoverschrijdend gedrag. Ook is het belangrijk dat regelmatig aan uw kinderen of familieleden wordt gevraagd hoe zij veiligheid ervaren.

Protocol signaleren en melden

Als het goed is heeft de zorgorganisatie een protocol voor het omgaan met vermoedens en meldingen. Dit protocol moet besproken zijn in de cliëntenraad of de raad van vertegenwoordigers. Het protocol moet bekend zijn bij ouders of vertegenwoordigers. Uw kinderen of familieleden moeten een aangepaste versie van het protocol krijgen. Het is immers belangrijk dat zij weten bij wie ze terecht kunnen als ze grensoverschrijdend gedrag meemaken. Het is dan ook belangrijk dat vertrouwenspersonen goed bij hen bekend zijn en goed bereikbaar zijn.

“Bij de logeervoorziening (van een zorgorganisatie) is ons nooit iets verteld over afspraken bij grensoverschrijdend gedrag. Wel stond de naam van de vertrouwenspersoon in het contract.”

Ondersteuningsplan

U als ouder of vertegenwoordiger werkt mee aan het opstellen en regelmatig evalueren van het ondersteuningsplan van uw kind of familielid. Het is belangrijk om juist bij de bespreking van het ondersteuningsplan na te gaan hoe het gaat met het zelfbeeld van uw kind of familielid. Kan hij goed voor zichzelf opkomen en kan hij grenzen van anderen respecteren? Ook is het belangrijk te bespreken hoe het zit met lichaamsbeleving, seksuele ontwikkeling en wensen op het gebied van relaties en contact. Bij deze bespreking kunnen dan op een natuurlijke manier ook de eventuele risico's op mogelijk grensoverschrijdend gedrag en misbruik in kaart worden gebracht. En u kunt met elkaar afspreken hoe u om kunt gaan met de wensen van uw kind of familielid en met het geven van voorlichting om risico's in te perken.

“Mijn zoon ging een tijdje wel eens logeren bij de zorgorganisatie in de buurt. Daar hadden ze badkamervoorzieningen waarbij, voor de veiligheid, altijd alle deuren open bleven. Zodat iedereen altijd alles kan zien én ook naar binnen kan lopen. Mijn zoon vond dit niet prettig en vertelde stellig dat de deur op slot moest. Maar dat is tegen de regels. Er was weinig begrip. En het maakte mijn zoon boos en waarschijnlijk ook onredelijk. Ik ben het gaan uitleggen.”

“Wij worden heel nauw betrokken bij het ondersteuningsplan van onze kinderen. Alles wordt besproken en is bespreekbaar. Ook als we iets niet zien zitten, is er ruimte om te overleggen.”

Medezeggenschapsraad

Iedere organisatie heeft een cliëntenraad of vertegenwoordigersraad. Vaak is er ook een bewonersoverleg. U kunt als ouder of vertegenwoordiger bij de cliëntenraad informeren hoe de organisatie er voor staat op dit onderwerp. Welke kansen en belemmeringen liggen er? Wordt de registratie van meldingen van grensoverschrijdingen en misbruik besproken met de raad? En welke conclusies worden hieruit getrokken?

Vragen kunnen zijn:

- Wat is het bestaande beleid binnen de organisatie?
- Welke beleidsinstrumenten zijn er?
- Wat is vastgelegd over preventie?
- Hoe gaat men om met signalen en meldingen van grensoverschrijdend gedrag?
- Wordt er regelmatig gevraagd naar cliëntervaringen rond veiligheid?



Ga het gesprek aan

Sociale veiligheid heeft alles te maken met openheid. Als ouder of vertegenwoordiger kan het lastig zijn om het gesprek over veiligheid aan te gaan. Toch is het aan te raden dit wel te doen, zowel in de bespreking van het ondersteuningsplan als op het collectieve niveau.

Stel u wordt als ouder of vertegenwoordiger niet serieus genomen door uw zorgorganisatie met uw vragen of vermoedens. Of u heeft het idee dat de zorgorganisatie niet goed omgaat met de preventie of het behandelen van grensoverschrijdend gedrag en u vindt hier geen gehoor voor. U kunt dan ook praten met een vertrouwenspersoon of de AVG-arts (arts verstandelijke gehandicapten) van de zorgorganisatie.

U kunt uw ervaringen ook delen met andere ouders of vertegenwoordigers en samen het gesprek aangaan.

Tip

- Iedere zorgorganisatie heeft een vertrouwenspersoon. U kunt altijd een afspraak maken.
- Zorgorganisaties hebben veelal ook een aandachtsfunctionaris seksualiteit of grensoverschrijdend gedrag die u kunt benaderen.
- In het uiterste geval kunt u de klachtencommissie van de zorginstelling inschakelen of de Inspectie voor de Gezondheidszorg.

Bijlage 1 – Voorbeelden van voorlichtingsmateriaal

Diverse organisaties organiseren cursussen 'weerbaarheid':

- Vereniging LFB, door en voor mensen met een verstandelijke beperking/ Onderling Sterk (www.LFB.nu).
- MEE heeft informatie over seksuele voorlichting aan kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking (seksualiteit en relaties) (www.mee.nl).
- Zorgorganisaties. Informeer bij de desbetreffende organisatie in uw gemeente. Of informeer bij uw zorgorganisatie.
- Lespakket 'Gewoon meedoen', onderdeel 'Vrienden maken en blijven'. LFB, 2010.
- 'Hallo ik', training over lichaam, gevoel, seksualiteit, weerbaarheid en sociale vaardigheden voor kinderen en volwassenen met een verstandelijke en auditieve/communicatieve beperking. Kentalis, 2010 (www.kentalis.nl).
- Het Dr. Leo Kannerhuis biedt informatie over specialistische behandeling van autisme, Asperger en bijkomende stoornissen. Zij hebben ook een aanbod in trainingen weerbaarheid (www.leokannerhuis.nl).

Relaties en seksualiteit

- Seks@Autisme.com, een programma voor relationele en seksuele vorming voor jongeren met autisme (met werkbladen op CD Rom). Hans Hellemans, Peter Vermeulen, Greet Conix en Lies de Lameilleure.
- Een gesloten boek over autisme en emoties. Boek over gevoelens uiten, herkennen, begrijpen. Peter Vermeulen.
- 'Liefde is overal', dvd waarop jonge mensen met een verstandelijke beperking vertellen over hun ervaringen, ideeën en dromen over hun lichaam, vriendschap, liefde en seksualiteit. Loes van Veen, 2010.
- 'Loving me loving you', website over verkering, liefde en hoe je het leuk kunt houden. www.lovingmelovingyou.nl/index.php.
- www.zoenenenzo.nl, website over seksualiteit en relaties voor jongeren met een beperking.
- www.zoenenenzovoort.nl, website over seksualiteit en relaties voor ouders en begeleiders van jongeren met een beperking.
- 'Seks, niet slecht!' - een bord-/kaartspel waarmee lastige onderwerpen over seksualiteit bespreekbaar worden gemaakt. LFB, 2010.

- Eenvoudige boekjes over diverse onderwerpen (Martine Delfos):
 - 'Een vrolijke drukte' - Over menstruatie
 - 'Zin in jezelf' - Over masturbatie
 - 'Kop en staart' - Over zaadlozing
 - 'Overal te koop' - Over voorbehoedsmiddelen
 - 'Dat nare gevoel' - Seksuele voorlichting over seksueel misbruik
- 'Van Top tot Teen', een uitgebreide voorlichtingsmap voor mensen met een matige of lichte verstandelijke beperking. Deze map bevat concreet materiaal waarmee ondersteuners adequaat seksuele voorlichting kunnen geven. Bosch & Suykerbuyk, 2006.
- Bij de Rutgers Nisso Groep is veel voorlichtingsmateriaal beschikbaar over relaties en seksualiteit, gericht op jongeren (www.rutgerswvf.nl).

Informatie voor ouders

- 'Geen kind meer', lespakket om ouders en begeleiders te ondersteunen om op een positieve manier seksuele voorlichting te geven aan jongeren vanaf 12 jaar met een verstandelijke handicap. Rutgers Stichting, 1994 (kopieën bij www.rutgerswvf.nl).
- www.bureaulijfwijis.nl, een seksuologisch adviesbureau, gespecialiseerd in seksualiteit bij mensen met een verstandelijke beperking.
- www.edusex.nl, Edusex is een gespecialiseerd bedrijf op het gebied van seksualiteit gericht op verschillende doelgroepen met een speciale behoefte. Zo leveren zij bijvoorbeeld anatomisch correcte voorlichtingsmaterialen, ondersteunende producten bij mensen met een lichamelijke beperking of trainingen om te leren omgaan met seksuele behoefte van mensen met een verstandelijke beperking.
- www.begrensdiefde.nl, website voor iedereen die professioneel of als opvoeder/verzorger betrokken is bij mensen met een verstandelijke, lichamelijke, auditieve of visuele beperking. De website is een initiatief van Rutgers WPF en MOVISIE. Centraal op de website staat een databank met beschrijvingen van interventies, materialen, cursussen en andere instrumenten die ingezet kunnen worden voor seksuele vorming en voor preventie van en behandeling na seksueel misbruik bij mensen met een beperking.

Wat doen bij (vermoedens van) misbruik

- 'Seksueel geweld – Wat politie, justitie en hulpverlening voor je kunnen doen', een uitgave van de politie voor slachtoffers van seksueel geweld waarin op een duidelijke wijze wordt omschreven wat je kunt verwachten van politie, justitie en hulpverlening. Ministerie van Justitie/Slachtofferhulp Nederland, 1997 (Postbus 51).

Bijlage 2 – Signalenkaart

Met dit overzicht van signalen kunt u aangeven dat er iets niet pluis is met uw kind of familielid (Signalenkaart grensoverschrijdend gedrag in de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking, Movisie 2012). Het zijn signalen die voor iedereen kunnen gelden. Uw kind of familielid met autisme zal mogelijk niet anders dan anderen reageren op grensoverschrijdend gedrag.

Houding en gedrag

- Emotionele veranderingen: meer teruggetrokken, huilerig, angstig, wanhopig, slaapproblemen enzovoort.
- Sterke wisselingen in gedrag of stemming bij aanwezigheid van specifieke personen of in specifieke omstandigheden.
- Plotse terugval in vaardigheden of fysiek functioneren (bijvoorbeeld plots incontinent worden of stoppen met eten of drinken).
- Zelfbeschadigend gedrag.
- Plots overmatig alcohol en/of druggebruik.
- Plots agressief of fysiek grensoverschrijdend gedrag.
- Veranderd gedrag in de groep.

Bij specifieke vormen van grensoverschrijdend gedrag

- Verwaarlozing en onthouden van zorg
- Lijdt aan ondervoeding.
- Lijdt aan uitdroging/dehydratatie.
- Vervuiling (lijf, kleding of woonplek).
- Slechte zelfzorg.
- Slechte conditie van de huid of huiduitslag (zoals decubitus, open wonden).
- Gebrek aan sociaal contact.

Psychisch grensoverschrijdend

- Vertoont onverklaarbare angst.
- Vertoont verward gedrag.
- Vertoont woedend en/of verdrietig gedrag.
- Vertoont schuchter en/of wantrouwend gedrag.
- Valt stil of vertoont (plots) weinig reactie.
- Vertoont slaap en/of eetproblemen.
- Vertoont tekenen van psychiatrische problematiek.

Fysiek grensoverschrijdend

- Heeft (herhaaldelijk) fysiek letsel (op onlogische plaatsen).
- Heeft onverklaarbaar fysiek letsel, of blauwe plekken.
- Heeft onbehandeld letsel.
- Heeft bijtplekken.
- Heeft verwondingen die lijken op afdrucken van voorwerpen of lichaamsdelen (bijvoorbeeld vingers, riem, liniaal).
- Heeft botbreuken, kneuzingen.

Seksueel grensoverschrijdend

- Cliënt geeft indirecte hints over mogelijk ongewenst seksueel contact.
- Slechte (geestelijke) gezondheid, psychosomatische klachten.
- Angst of weigering bij lichamelijke verzorging.
- Geseksualiseerd gedrag.
- Genitale pijn of pijn bij het plassen, infecties, overgevoeligheid.
- Letsel of littekenvorming aan genitaliën, rectum, mond, borsten.
- Sterke afhankelijkheid t.o.v. een specifieke persoon.

Discriminatie

- Plotse verandering van uiterlijk, kledingstijl of gebruik hulpmiddelen zoals rollator.
- Gepest, negatieve of ondermijnende bejegening.
- Uitgesloten of afgewezen worden.

Financieel en/of materieel grensoverschrijdend

- Cliënt krijgt geen betrouwbare informatie of heeft geen toegang tot informatie over eigen financiële situatie.
- Plotselinge of onverklaarbare geldopnames van bankrekening.
- Verdwijnen van waardevolle spullen uit huis.

Ervaren schending van rechten

- Beperking bewegingsvrijheid: deuren gaan op slot.
- Gebrek aan eigen regie (bijvoorbeeld zaken worden voorbarig overgenomen).
- Beperking in handelingsvrijheid, zoals vrienden zien.
- Onvoldoende privacy bij ontvangen van bezoek.
- Onvoldoende privacy bij ADL-hulp of geneeskundige behandeling.
- Onvoldoende zelfbeschikking bij dagindeling of behandeling.
- Onvoldoende inzage in dossier of keuze behandelingsvormen.

Colofon

Dit is een uitgave van Ieder(in) die tot stand is gekomen met dank aan de Nederlandse Vereniging voor Autisme en de ouders die hun verhaal, voorbeelden en tips met ons én u wilden delen.

Ieder(in)

Postbus 169, 3500 AD Utrecht | T 030 720 00 00

E post@iederin.nl | I www.iederin.nl

Nederlandse Vereniging voor Autisme (NVA)

Weltevreden 4c, 3731 AL De Bilt

T 030-22 99 800 | E info@autisme.nl | I www.autisme.nl

Samenstelling: Buro Opaal

Eindredactie: Ieder(in), Mieke van Leeuwen

Vormgeving: KEET grafische vormgeving

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door het ministerie van VWS, directie langdurige zorg.

© september 2014